

Lletres d'Aurora Bertrana a Ventura Gassol

Pep Vila

Ventura Gassol
(la Selva del Camp 1893-
Tarragona 1980).

EN EL FONS (1) DE L'ESCRITOR I POLÍTIC TARRAGONÍ VENTURA GASSOL (LA SELVA DEL Camp 1893–Tarragona 1980), dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya de Sant Cugat del Vallès, dintre de la secció de correspondència, hi figuren 27 cartes autògrafes que Aurora Bertrana i Salazar li va adreçar entre l'any 1942 i 1960. D'aquesta correspondència que tinc en curs de transcripció i d'estudi, n'avanço la publicació d'aquestes cinc dades dels anys quaranta. El seu corresponsal Ventura Gassol (2), que era dramaturg, poeta i narrador, ocupà càrrecs de responsabilitat política durant la Dictadura de Primo de Rivera. Va ser diputat a Corts per Esquerra Republicana i conseller de Cultura de la Generalitat (1931-1934 i 1936). Cap a la fi de 1936 s'exilià de Catalunya per anar a viure a Suïssa, país on va romandre 41 anys fins al seu retorn a la pàtria flamejant en 1977.

Aurora Bertrana sentia una especial devoció i estima per Ventura Gassol a qui considerava el seu millor confident, un germà gran, el seu protector. En moments difícils, que foren molts, Gassol va ajudar sempre Aurora Bertrana a sobreviure ja fos amb diners o amb recomanacions perquè tingués moments d'estabilitat. Aurora Bertrana que tota la vida va patir terribles problemes econòmics i personals, a més d'escriptora i agitadora cultural, trobà en la seva segona professió de violoncel·lista la manera de guanyar-se la vida tocant en orquestres de Suïssa i de França, tot fent de preceptora en casos particulars. Durant l'exili Aurora Bertrana va viure una existència erràtica a França, fent costat a la resistència francesa; a Suïssa, on va fer un mal casament, i al Rosselló, al costat de Pompeu Fabra i altres il·lustres exiliats. La vida d'Aurora que fou massa atzarosa i complexa per poder-la resumir aquí, es pot llegir en dos gruixuts volums de les seves memòries que malauradament no es troben en el mercat editorial català.

Les lletres que transcrivim, de les quals respectem les formes idiomàtiques particulars, radiografien alguns moments de la vida a l'exili, en els quals conviuen els moments d'eufòria al costat del pessimisme més absolut. Algunes lletres tenen com a rerefons la sublimació d'una Catalunya enyorada i idealitzada. No se'ns escapen tampoc algunes referències sobre la seva estada a Prada de Conflent on convivia amb Pau Casals, Pompeu Fabra, Joan Alavedra, etc. Aurora Bertrana, que era una dona d'una gran bellesa i temperament, en el seu múltiple afany de cosmopolitisme, àvida de conèixer món, visqué moltes relacions personals, algunes de les quals traspuen entre les ratlles d'aquesta tria.

Pep Vila és filòleg.

*molta sol, molta salut i
molta esperança.*
Ben cordialment
Aurora Bertrana

I

«Amb el cor foll d'enyorança»

Genève. Dilluns.

Monsieur Ventura Gassol.
Avenue Georgette 3. Lausanne (3)

Estimats amics:

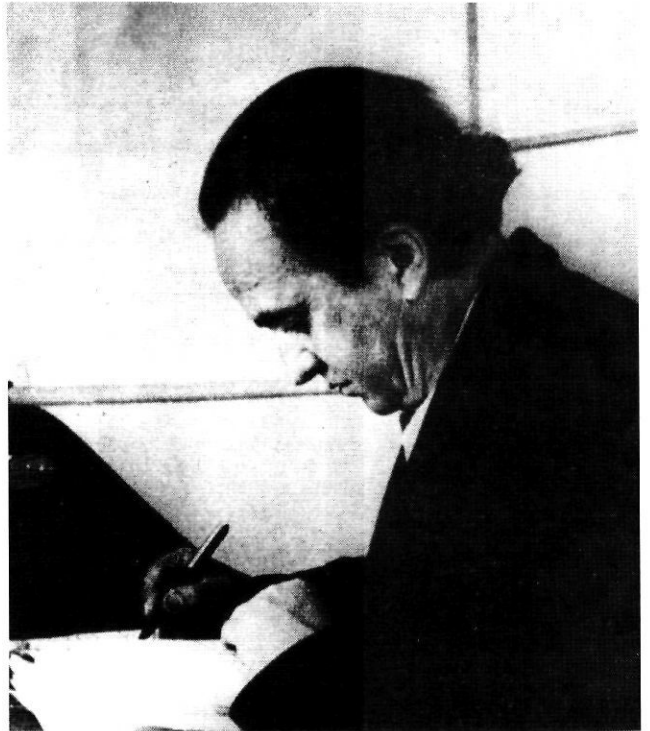
Amb el cor foll d'enyorança i de bons recorts he començat la meua vida cotidiana a Winkelried i tot està igual! A la *poste aux lettres* hi havia un telegrama de la meua mare, una lletra gentilíssima d'una antiga companya d'Institut, i una llarga lletra del... (4) n° 2 que és una lletra de boig. He començat a escriure però tinc son i penso massa en vosaltres. Demà serà un altre dia. Ja us escriuré que faig i a qui veig, etc.

No deixeu també de dir-me que feu i com esteu d'humor. El "tanguito" d'en Carles (5) em persegueix com una mala pesadilla. No me'l puc treure del cap. Gràcies, mil vegades, de la joie que'm doneu.

"Moza tan fermosa non vi en la frontera como una vaquera de la finojosa" Marqué de Santillana.

Aurora Bertrana. 6 rue Winkelred. Genève.

Aurora

Ventura Gassol fou per a Aurora Bertrana un confident, un protector i el germà gran.

II

«Catalunya serà indestructible»

Perreux, dijous 20-IV-1944
Monsieur Ventura Gassol.
Avenue Georgette 3. Lausanne (6).

Estimat Ventura:

Quines hores més delicioses vaig passar el dimarts! Tota la Catalunya de la nostre joventut, la Catalunya del meu gran estimat, la Catalunya de la nostra carn i de la nostra sang, semblava reviure, aixecar-se del fons de les catàstrofes i resplendir com una llum Divina, per obra i gràcia de la musique. Ja no hi havia terra estrangera, ni axile, ni fronteres, ni persecucions. L'alta estima de l'amor s'aixecava, ens enbolcallava. Dins l'humil anell dels nostres braços, ritmant la sardana, hi havia un món impalpable, indestructible! Cantem i ballem germà, fins la mort, com ho férem dimarts i Catalunya serà indestructible, car d'altres cantaran i ballaran després. Una abraçada i gràcies del bé que'm vas procurar amb els dines.

Aurora.

III

«La més profunda tristesa del meu cor»

Perreux, 1er agost [19]44 (7)

Estimat Ventura!

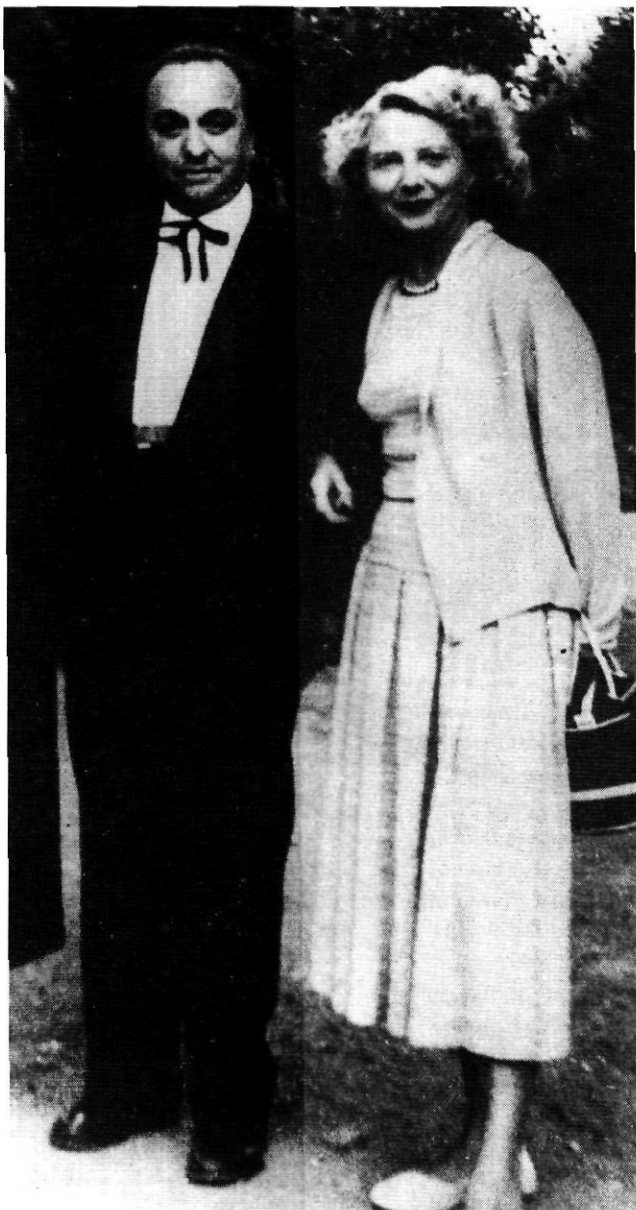
Voldria poguer ésser prop teu i fer-te una d'aquelles abraçades de germana, que més que les pobres paraules et dirien la meua simpatia, el meu dol, la meua profunda tristesa de saber la pobre Esperança morta, en terra llunyana sense el consol de la teua companyia. Em sembla que sóc en el teu esperit i visc amb tu tota la recança, tota l'enyorança, tot el passat, llarg i sòlid que uneix els éssers al volt de dos braços benèits. Per tu, per ella, pels pobres nois, sols i desconsolats, jo prego, avui, estimat germà. Pobre dolça Esperança!

Volia venir prop teu, com et dic, però per dissort a la 1 tinc un assaig amb el cor de Perreux i aquest vespre l'haig de dirigir. Ja sé perque els amics són amb tu i que no et deixen.

A mig dia et telefonaré per a dir-te que l'amor més germanívol i la més profunda tristesa del meu cor, t'esperen avui en el repòs d'aquest refugi, lluny del món i en pau i silenci.

Que la seva santa memòria et guardi de mal i inspire (sic) la teua ploma de poeta.

T'acompanya de tot cor, ta germana Aurora

Ventura Gassol amb la seva muller Lucia, a Les Sablons, a la Turena.

IV

«N'estic fins al capdamunt dels sistemes burgesos»

Prades, 2 de Novembre (8)

Estimat Ventura:

Espero que aquesta lletra et trovarà encara a Lausanne on, segons sembla no ets gairebé mai. Et prego que així que la rebis posis al correu aquesta per a la mare, doncs ja fa temps que les comunicacions van coixes entre ella i jo.

Tinc mil coses per a explicar-te i t'hauria de fer una lletra kilomètrica però com que dins d'uns dies seré a Suïssa si no hi ha res de nou, ja parlarem *largo y tendido* (9).

Avui he rebut la teva lletra amb els mots de Lucia, a tots dos agraeixo les paraules amistoses i prometo de saludar aquell reguit-

zell de catalans de Prades començant pel mestre Casals i acabant pel mestre Fabra, passant per l'Alavedra (10) i per en Von Tobel. Com que suposo que segueixes telefonant a Perreux un parell o tres vegades per setmana et prego que els anunciis que passaré cap allà el 10 o l'11 per a recollir el meu abric i les coses d'hivern. No han contestat a una postal que vaig envia'ls no tinc gaires ganes de tornar a escriure. Com que passaré per Lausanne per anar a Pèrreux des d'allí podré rectificar la meva anada.

Perdona que t'escrigui a màquina, és el cas que faig una lletra tan desastrosa que no goso escriure a mà. Suposo que ja saps que des del mes d'Agost no he rebut el més petit socors de Basilea. A les meves lletres demanant explicació no he rebut cap contesta segons la bona educació suïssa, la qual consisteix en anar al darrera dels que hom considera poderosos i enviar al carall aquells que hom considera pobres o sense importància. Llàstima que els mètodes comunistes no m'acabin de convèncer perquè n'estic fins al capdemunt dels sistemes burgesos. (no arrufis el nas ni diguis cap renec, guarda els renecs per a quan jo arribi, aleshores renegaràs, sentint el que t'explicaré d'Andorra i quelcom de més graciós encara.).

La meva mare a qui vaig parlar molt de tu dient-li que havies estat el millor dels meus amics en l'exili va dir-me que et saludés de part seva i que t'agraeix tot el que havies fet de fraternal per a mi.

És un àngel així com la tia, vaig ésser tan feliç amb elles a Andorra que feia anys i anys que no ho havia estat tant.

He escrit un conte en català i avui el dono al mestre Fabre (sic). El vaig llegir davant un grup d'amics i sembla que els va plaure. No cal dir que com parlem sempre de tu i com t'enyorem en totes les nostres reunions. Ens hauria agradat molt que vinguessis i tots esperem que ho faràs a la primera ocasió. Rep una bona i cordial abraçada d'Aurora.

Chère Lucie: Je vous embrasse tendrement dans l'attente de le faire en chair et en os dans quelques jours.

Aurora.

V

«Etic molt disminuïda moralment»

Prades, 27 de Novembre (11)

Bertrana, rue du Palais, 53 Prades (12)

Benvolgut germà Ventura:

En retornar de París després d'una agradable setmana de vagabondatge, he trobat la teva lletra que encara que vella va fer-me com sempre molta il·lusió. En elle llegeixo entre altres coses, que encara et recordes d'aquella època de Làuria, 4 (13) quan cantàvem amb la Dolors Palau i en Bertran i Pijoan (14). Jo també la recordo i encara l'enyoro. Del què em dius que podia haver-me estalviat les consideracions sobre els burgesos, etc, etc... diré que des del mes d'agost no havia tingut la més petita notícia dels Montmollin de Perreux i que encara que ells haguessin donat a Joan els dos-cents francs en el corrent

Aurora Bertrana

d'aquest mes de novembre, com que jo no ho he pogut endevinar perquè els diners de Joan no arribaren aquí fins el sis de novembre, no té res de particular que jo em cregués que els diners no havien arribat a Perreux. Com voleu que ho endevinés, si ningú va dir' m-ho? Estic d'acord d'acceptar que tinc mal geni però no que perdo la *chaveta* (15). Burgesos o no burgesos a Moulache o a Toinon no els costava res de fer fer unes lletres per una de les nombroses persones que estan a llur servei dient-me que aquests diners havien arribat. No solament m'haurien estalviat de passar una petita mica d'ànsia sino que m'haurien també estalviat d'acceptar que Pompeu Fabra s'interessés per mi i somniés a ajudar-me. Ara jo li he dit que no calia.

La meva estada a París no ha estat, com tampoc la de Suïssa, gaire profitosa, però m'ha servit d'orientació i potser d'aquí uns mesos podré, gràcies a aquestes visites, entreprendre noves activitats literàries. La meva estada a París ha estat sino profitosa, almenys emocionant. Aquell xicot que anava amb mi és d'allò més gentil i vàrem passar hores delicioses plegats. Una cèlebre vetllada Fauborg-Saint-Honoré, a casa d'un *premier* de la *haute couture*, amb sopar i converses extraordinàries seguida d'una visita Place Pigalle a un lloc de perdicció, on vaig descobrir valors espirituals de primera volada (sembla mentida, no?) no s'esborraran fàcilment del meu cervell. Vàrem anar també a l'exposició d'art català, vaig dinar amb la família Walls i amb els Canyameres (16) un altre dia, vaig passar dues hores al Louvre, veient pintura que va amb la seva bellesa, esborrar la mala impressió de la que havia vist a Ginebra i a París, allí vaig trobar Carles Pi i Sunyer (17) i vàrem parlar.

Rue Washington no vaig tenir temps de veure-hi ningú interessant. A Tarradellas (18) tampoc el vaig veure malgrat haver intentat fer-ho i haver-li escrit una tarja demanant-li hora. En fi... tot plegat una mica descosit, però no catastròfic.

Aquelles dues horetetes que vàrem passar a Lausanne no sé com, es van evaporar. Jo estava ensopida i tu no et trobaves gaire bé. És clar que així i tot jo les recordo amb una gran dolçesa i cada dia que passa m'adono més del preu de la veritable amistat. T'havia de dir mil coses i no vaig dir-te res. I és que, encara que no ho sembli, jo em deixo fàcilment impressionar per una atmosfera i quan barrejo dos elements em sento fàcilment desorientada. L'atmosfera Katzin i la teva atmosfera em desconcentren. I encara que no t'ho creguis jo estic molt disminuïda moralment. A Ginebra la influència de Guy i del drama que hem viscut, el qual encara omple la vila i sobretot els llocs on hem estat plegats em posaven, malgrat jo, d'un humor melancòlic. A París ho vaig oblidar tot i la companyia d'aquell minyó va ser-me d'una utilitat meravellosa. No m'interessava prou per a fer-me patir i m'interessava el que cal per a plaure'm en la seva companyia.

No vaig veure Font, sempre tan atrafegat.

Et prego que posis al correu aquesta lletra per a la meva mare. L'adreça que poso en el sobre és la de l'amic de Julieta el qual té diners meus i es va comprometre a enviar i rebre les lletres d'Espanya.

Aquí m'han rebut amb crits de joia i amb convits i afalags. El mestre (19) va dir que aquell mateix dia a les vuit del matí, mirant el cel va somniar amb el goig que m'hauria fet de veure'l i jo en aquella mateixa hora em despertava entre Toulouse i Narbonne i veient el cel blau després de tants dies d'haver-lo

Lyceum Club

Ecluse 40

Mardi 25 septembre
à 19h. précises

Dîner suivi d'une causerie de

Aurora Bertrana
écrivain catalan

HEURS ET MALHEURS DE LA LANGUE CATALANE

La causerie commencera à 20h.30

Entrée & dîner et causerie Fr 6.-
causerie 2.-

Anunci mecanografiat d'una conferència
d'Aurora a l'època del Lyceum Club.

vist gris, vaig llençar un sospir de benaurança. Quan el mestre Casals va saber que els nostres pensaments havien coincidit just a la mateixa hora, va quedar com meravellat. La Fresquita els Alavedra, els Gual i tots els amics em demanaven noves teves i diuen que hauries de venir aquí a fer el viatge de nuvis.

Bé, estimat Ventura, jo t'envio una afectuosa abraçada

Aurora

Chère Lucie: Deux mots pour vous dire ma joie de vous avoir vue à Lausanne et vous répéter que ici tout le monde vous attend. Je vous embrasse avec toute amitié et tendresse.

Aurora

Notes

1. Jaume CODINA I VILA, *Inventari del fons Ventura Gassol de l'Arxíu Nacional de Catalunya*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1988.
2. Eufemià FORT I COGUL, *Ventura Gassol, un home de cor al servei de Catalunya*, Barcelona, 1979.
3. Lletra.
4. Hi ha un mot il·legible. No estic segur que hi digui «pres».
5. Al·lusió al tanguista argentí Carlos Gardel?
6. Targeta postal.
7. Lletra.
8. No hi figura l'any. Pels ambients que descriu de l'exili català a Prada, deu ser una carta de 194?
9. Subratllat a l'original.
10. Joan Alavedra (Barcelona, 1896). Periodista i biògraf de Pau Casals. Passà alguns anys exiliat a França.
11. No hi figura l'any. 194? Lletra mecanografiada.
12. Escrit a mà al marge esquerre de la carta.
13. Pis de Barcelona on vivia Aurora Bertrana amb la seva família.
14. Lluís Bertran i Pijoan (1892-1959). Poeta, periodista i bibliògraf tarragoní.
15. Subratllat a l'original.
16. Ferran Canyameres (1898-1964). Poeta, narrador, biògraf i autor teatral que des de 1939 vivia exiliat a París. Fruit d'aquesta experiència escriví el llibre de memòries *De París el fel i la mel* (1965).
17. (Barcelona 1887 - Caracas 1971). Enginyer, polític i escriptor. El 1939 s'exilià a Anglaterra.
18. Josep Tarradellas i Joan. President de la Generalitat a l'exili.
19. Pau Casals?